

Marci

Azért még reménykedtünk, hogy Marci majd idővel kinövi túrheterlen erőszakosságát. Az ember úgy látszik önzőnek, irigynek és hangosnak születik – a csecsemők, totyogók többnyire még ilyenek –, s csak a környezettel, társadalommal való érintkezés fejleszti ki a közösségi indulatokat. De ahogy múltak az évek, úgy nőtt velük Marcika hangja. Jön haza az óvodából, már a lépcsőről hallani, s amint belép, a ház egyszerre csordultig telik vele: kilencig, fél tízig csupa üvöltözés, sírás, verekedés, nyafogás, követelőzés, sípolás, berregés minden, kerékpár nyikorog, lendkerekes autó sivít, mentőkocsi szirénázik, nem beszélve a vacsora mindennapos drámájáról – s akkor is csak a legarcátlanabb hazugságokkal lehet ágyba kényszeríteni, hogy már éjfél van, már el is múlt, mindjárt föl kell kelni, indulni az óvodába. Hiába a könyörgés, szidás, tüntetés, rábeszélés, még a pofonokkal való fenyegetőzés is – Marciról lepereg, ismer engem, tudja úgyszintén, hogy mindez üres szó, a szellem tehetetlen embere vagyok, utálok élni a testi fölényemmel. Nem vezet célra a szülői szeretet érzékeltetése sem: Marci nem hagyja magát szeretni. Ha hívjuk, ha simogatni, becézni akarjuk, dicsérjük (taktikából), hogy milyen jó kisfiú: rúgkapál, egy másodpercre meg nem ül ölünkben, pimaszul tüstént jósága jutalmát követeli, limonádét és palacsintát, s dübörög máris vissza a gyerekszobába, furulyáznia vagy kerepelnia. De amikor sürgős munka szorongat, vagy végre éppen úgy érzem: most elkaptam az angyal lábát – bezzeg ott csámborog az íróasztal körül levakarhatatlan, térdemre ül, pusztit kér, nyomkodja apró piszkos ujjával az írógép billentyűjét, leoltja a lámpát, zongorázik, ordíttatja a rádiót, nincs mód szabadulni.

Nem is vállalkozom arra, hogy bonyolult jellemének minden színét lefessek, sem azokat a meddő kísérleteket, melyekkel jobb erkölcsökre próbáltuk nevelni. Ági, aki amúgy is hajlik a csüggedésre, már-már elkeseredett: mi lesz ebből a gyerekből, meghiggad-e valaha nyugtalan vére, megtalálja-e helyét a világban, lesz-e belőle társas lény, önálló ember? E kishitűséggel szemben én többnyire a fejlődésben és a logika erejében való bizalmat képviselem: majd én beszélek Marcival, tessék csak rám bízni, férfi a férfival. Be is hívtam a fürdőszobába, s némi csillapítások után, hogy ne ug-

rándozz, ne izegi-mozogj, rakd el végre azt a zsebkendőt, ne ráncigáld a szád, tedd le azt a fésűt, ilyenformán szóltam hozzá:

– Nézd Marci... Nem vagy már se csecsemő, se hátulgombolós, öt éves elmúltál, az óvodában is a nagycsoportba jársz, lehet tán veled komolyabban beszélni. Te vagy a mi kisfiunk, mi a te szüleid, apád és anyád. Hagyd azt a poharat, most nem lehet fogat mosni... Mi téged nagyon szeretünk akkor is, ha rossz vagy, hiszen nincs más kisfiunk. De megmondom őszintén, nem valami kellemes együtt lenni veled. Önző vagy, tapintatlan vagy, véletlenül se beszélsz másról, csak magadról, szünet nélkül kérsz valamit, ráadásul mindent harmincszor mondasz el. Tedd vissza azt a gyufát...

Marcika szája legörbedt. Arcára méltatlankodás ül, szeme a kőpadlón: ez a sírás előtti pillanat. Közbe kell lépnem, mert ha rákezd, estig se hagyja abba, és akkor vége a komolyságnak.

– Ne pityeregj, nem bánt senki, én most nem veszekszem veled, csak beszélgetünk. Egyszóval mi így is nagyon szeretünk, de hát lassan iskolába kerülsz, idegenek közé, akik nem a szüleid: el kéne gondolkoznod azon, mi lesz veled, ha nem tudsz megváltozni? Végre is nem egyedül vagy a világon. Ne játssz a szivacccsal, ide figyelj énrám... Képzeld el, micsoda életünk lehetne, ha te engedelmes, jó kisfiú volnál, szerény, kedves, mennyit járnánk sétálni, ródlizni, moziba, bábszínházba. Hiszen mi se vagyunk még öregek, mi is szeretnénk ilyenkor jól érezni magunkat, és hidd el, nem lenne nagyobb örömmünk... De így, hogy nincs az embernek egy nyugodt pillanata? Szégyelljük magunkat, ha egy ismerőssel találkozunk, mert te még köszönni se akarsz, csak megállsz előtte, a képébe bámulsz: ez kicsoda? Ne felelj most, ne szólj, menj be szépen a szobátokba, gondolkozz el azon, amit mondtam...

Marcin mintha a megrendülés jelei mutatkoznának: nem sír, de nem is válaszol, ténfereg még egy kicsit a fürdőkád körül színlelt szórakozottsággal, majd gondterhelten távozik. Figyelj csak, kacsintok Ágira, itt kezdődik valami; s valóban néhány percig teljes csönd honol a gyerekszobában. Míg nem egyszerre kitör a vihar: bömbölés, csapkodás, kiáltozás. Igazságtevő Zeusként hatolok be, s íme a hevenyében földerített tényállás: Jutka a lelkéjét írja, Marci viszont azt követeli, hogy olvassa föl neki mind a hetvenhét magyar népmesét. Jutka tiltakozik, ő nem ér rá, Marci az irkát ráncigálja és ordítva érvel: – Tessék nekem mesélni, nem vagyok egyedül a világon!

Így fordulnak visszájukra a legdicsőbb jelszavak... S kezdődnek újra a végtelen viták: én kitartok, nincs ezzel a gyerekekkel semmi baj, csak az, hogy asszonyi következetlenséggel és opportunistussal félrenehelték – Ági keserűen nevet, szerinte Marcika tökéletesen nevelhetetlen, hisz mindenesztül az én jellememet örökölte, már abban is, ahogy belép, és rögtön maga körül forgatja a házat, zajosságomat, mohóságomat, szilaj indulataimat, és ha en-

gem nem sikerült harmincnégy év alatt megnevelni... Marci eközben szakadatlan szolgáltatja az anyagot vitáinkhoz: nincs nap, hogy elő ne állna valami új és képtelen ötlettel. Az óvodából kis barátnőjét hozza el játszani, kurtán odavetve, hogy így volt megbeszélve a mamával, s mi csak este kilenckor fogunk gyanút: miért nem jönnek már ezért a gyerekért? Keresgélés, telefonálgatás, végre előkerül a kétségbeesett, kisért szemű édesanya: már a fél várost átkutatta kislányáért, akit – a szembesítésekből derül ki – Marci csábított és szöktetett el. De mint minden szoknyavadász, ő is állhatatlan: hetenként más leánykát hoz fel lakásunkra, és prezentál nekünk, mint jövődöbéli feleségét. Végül bizonyos Ágikánál horgonyzott le, ám sajna alapos a föltevés, hogy vonzalmába ezúttal is számítás vegyült, Ágikáéknak ugyanis autójuk van, és ebbe a kislány bizalmasabb barátai időnként beülhetnek. Az érdek és az érzelmek Marcikánál különben is többnyire egy áramkörre van kapcsolva, de míg a felnőttek ezt álcázni szokták, ő még kérkedik vele. Egy reggel zokogva ébred: azt álmodta, hogy mi mind meghaltunk, Ági, én, nagymama, Jutka, Juliska, még Betyár kutyánk is a kertben. Meghatva szorítjuk magunkhoz, lám mégis csak van ebben a gyerekben gyöngédség, ragaszkodás, vigasztaljuk, hogy ne sírj bogárkám, itt vagyunk, mire Marci: – De sírok, mert ha ti meghaltok, ki ad nekem reggelire zsíros kenyeret hagymával? – Jutka születésnapja után pedig, amikor öt kis osztálytársnő uzsonnázott itt, Marci főúri hanyagsággal közli velünk, hogy ő is meghívta szombatra a barátait, az óvoda nagycsoportját, harmincnégy gyereket...

Mindezeknél súlyosabb eset volt azonban a Katival történt incidens. Kati a szomszédunk kislánya, s noha egy évvel idősebb Marcinál, hű pajtása, szelíd és figyelmes játszótárs nyáron a kertben, télen a szobában. Egy ízben kerékpáron érkeztem haza, s míg a gépet cipeltem be, a kerti kapu kulcsát a két gyereknek dobtam oda: zárjátok be mögöttem. Előbb Marci próbálkozott, de miután a nehezen járó zárral sehogy se boldogult, utasításomra Kati kiszedte kezéből a kulcsot, és ő fordította el. E mellőzés Marcikát mértéktelenül felháborította: midőn barátnője utóbb be akart jönni hozzánk, az ajtóból durván kilökte, ilyen szörnyű szavakkal: – Tessék innen kimenni, idegen lakásból!

Amikor valamennyire lehiggadt, megmondtam kisfiunknak, hogy addig nem játszhat Katival, de még a kertbe se mehet ki, míg bocsánatot nem kér tőle. Marci látszólag egykedvűen fogadta e döntést, gőgös ajkbiggyesztéssel, hogy fütyül rá. De később, elunva a szobát s látva a házbeli gyerekek sürgő mulatozását odakint, nyugtalan lett, és érvelésemre, biztatásomra végül azt találta ki: menjünk oda ketten Katihoz, úgy kövessük meg. Ráálllok, hogy megkönnyítsem a dolgát, kiballagva az épülő homokvárhoz, a sértett elé járulunk. Marcika azonban nem szól, csak nézi a fűvet szemérmesen, hiába bök-

dösöm, majd fülembé súgja, hogy kezdjem el én. Pedagógiai meggondolásokból ezt is vállalom: – Katikám – fordulok a szendén mosolygó szőke kislányhoz, ki már amúgy is rég megbocsátott –, Marci az imént goromba, udvariatlan volt, őszintén sajnáljuk mindketten, ilyesmi többé nem fordul elő. – Kisfiam egy pillanat múlva már a váron sürgölődik, buzgón tapasztja a falat, mintha mi sem történt volna. – Hé öregem – figyelmeztetem –, elfelejtettél bocsánatot kérni! – Te már kértél – veti oda, ahogy az elfoglalt ember ráz le egy tolakodót, s kis öklével nagy elmerülten alagutat fúr a homokhegybe.

Megriasztott e fondorlatos konokság, s most már én is hajlani kezdem Ági véleményéhez: vizsgáltsuk meg ezt a gyereket, hadd mondja meg az orvos, nincs-e valami elváltozás az idegrendszerében, lesz-e belőle életrevaló ember? Hát jó, szánjunk rá egy délelőttöt, de akkor Petényi professzorhoz vigyük: híres gyerekgyógyász s amúgy is rég ismeri a családunkat, oda és vissza, apámat, anyámat, engem is egy napos koromtól.

Petényi Géza szüleim legszűkebb baráti köréhez tartozott, apám több helyütt írt róla – tán nem haragszik, ha én is megnevezem e történetben, Géza bácsi, mint ez az *Utazás a koponyám körül* című regényben is olvasható, ritkán szól, halkán és óvatosan, a magánhangzókat szívesen nyeli el, ezzel is spórol, fontosabb elintézni valói érdekében, „csecsemő” helyett azt mondja: „cscsemő”. Egyébként rendíthetetlen orvosi optimizmus jellemzi; erről nálunk odahaza egy sokszor idézett anekdota járta. Kihúznak egy nőből valami vakarékot, ötödik hónapra, keze nincs, szeme nincs, de van három füle. Petényi óvatosan fölemeli, hunyorog s bólogatva mondja: – Egzszségcs csecsmő.

Ilyen „egzszségcs csecsmő” voltam én is, mikor szüleim először mutattak meg Géza bácsinak, rémulten, hogy látott-e már ehhez hasonló csúfságot praxisában, ilyen zöld uborkát? Az utóbbi években azonban nagyon ritkán beszélhettem vele, évek telnek el, míg valahol véletlenül találkozunk – ilyenkor szűkszavú, tartózkodó és magáz engem. Szabatos-kurtán felelt a telefonba is, mikor most felhívtam, hogy szeretnénk elvinni hozzá Marcikát: jó, keressük föl holnap tizenegykor a klinikán.

Az efféle kirándulás kisfiunk életében jelentős esemény, amely számos teendővel jár. Értesíteni kell az óvodát, hogy aznap kimarad, előkészíteni Marcikát testileg (fürdetés, körömvágás stb.) és lelkileg (köszönj, mondd meg a neved, csöndesen viselkedj), továbbá válaszolni száznál több, a tárgyba vágó kérdésre. Hogy elviheti-e a vitorlás hajót, de legalább a cammogó medvét, hány éves a doktor bácsi, hol lakik, ad-e injekciót, van-e autója, van-e nagymamája, mit eszik vacsorára, hánykor szokott lefeküdni, tud-e biciklizni, megyünk-e utána cukrászdába, mivel jövünk haza és így tovább. S ugyanez a lármás, kielégíthetetlen kíváncsiskodás a villamoson: a szem-

ben ülő bácsit faggatja, hogy miért kopasz, van-e autója (ez állandó motívum), ölébe akar mászni, elkéri a kalauztól a lyukasztót, a rendőr bácsitól a pisztolyt, ő szeretné vezetni a villamost, hogy az egész kocsi rajta mulat, hiába csitítjuk zavart pironkodással, fellélegzünk, amikor végre leszállunk az Üllői útnál.

A gyerekklinika a Tűzoltó utcában van, s engem valami furcsa, szorongó érzés fog el, ahogy befordulunk – *déjà vu*-nek nevezi a lélektan azt az emlékezeti csalódást, midőn úgy hisszük, egyszer már átéltük a jelen pillanatot. Pedig nem is csak az utca, a tájék kelti bennem e ködös hangulatot, hanem valamiképpen együtt a teljes kép: ahogy lépkedünk a klinika felé, Ági, én, köztünk a szünet nélkül locsogó gyerek – olyan derengve ismerős az egész, messziről, elmosódottan, valahol a fény és árnyék hátán; előbukkan, s mikor nyúlnék utána, újra elmerül az emlékezetben. Honnan származhat ez, hiszen sose jártunk itt Marcikával? – nem szeretem földérintetlen hagyni az ilyen kósza visszhangokat szívemben, el is teszem magamnak megfejtendő rejtvényként, mert most nincs erre idő, lépünk be a klinika kapuján s föl az emeletre. De különös: sejtelmes szorongásom itt se szűnik, s mintha egy új húr is megzengene benne, míg a professzorra várunk.

Vége kitarja az ajtót, fehér köpenyben, kortalanul, akár az istenek; én ma is éppen olyannak látom, mint húsz éve, harminc éve: egy nagyra és testesre nőtt, hunyorgó „egzségs csecsmő”. Ági megy előre a gyerekekkel, majd én is a szobácskába lépek – egyszerre megdermedek, repdeső szemmel. Ez a dívány, fakó huzatával, ez az íróasztal, könyvszekrény, műszerállvány, az utcára néző függönyös nagy ablak – jól látom, vagy csak a képzeletem űz csalfa játékot?

– Ez ugyanaz a szoba? – kérdem tépett ajakkal.

– A régi szobám, ign krem.

És most hirtelen megvilágosodik, ami eddig csak sejtés, borongó árnyék volt: hát persze, ez az a szoba, ugyanaz a szoba, hiszen én is jártam itt, régen, régen, vagy harminc esztendeje, amikor én is öt éves voltam, és igen, már azt is tudom, hogy ugyanezért, ugyanebben az ügyben – hogy lesz-e belőlem ember? Az emlékezet, mint a szikra, egyszerre végigfut a rég benőtt pályán. Színeket látok, a körút elröppenő foltjait, egy vendéglő nyári teraszáról, még a spenót harsány zöldjét is tányéromon. Magasan ülök, alattam három párna, s az asztalnál apám, vászonzakóban, nyitott ingben; feketén és sudár egyenesen anyám. Hangok szólógnak az idő mély vizeiből, olyan tisztán, mint a vítérok pengése...

– ...Ne pancsolj abba a tányérba, mert fejedre öntöm az egész spenótot.

– Kérem Aranka... A tapasztalat ugyebár azt igazolja, hogy ez a direkt nevelési módszer nem eredményes. Éspedig van ennek egy igen egyszerű próbája: maga évek óta alkalmazza, és a gyerek évek óta ugyanúgy eszik.

– Tessék! Én rászólok a gyerekre, ő rámszól! És még csodálkozik, hogy ez a kisfiú nem normális?

– Miért ne volna normális? Maga a bizonyítandóval bizonyít...

Végül mégis szedelőzködünk, s befordulunk, ahová eredetileg indultunk, a Tűzoltó utcába. Apám, anyám, közöttük én, szünet nélkül fecsegve – de a szívem fuldokol, a szűk utca magas házai mind rám akarnak dőlni, egyre keskenyebb sáv nyílásukban a hőségtől elsötétülő felhőtlen ég. Aztán a klinika, megcsap az éter baljós, édeskés illata, a szobába lépünk, dívány, ablak, könyvszekrény, hidegen csillogó műszerek, vatta, géz – elszedülök, egy sarok kimozdul, forog...

Forog, forog, de ocsúdni kell: Petényi kezét nyújt Marcikának – a csöpp tenyér megmerül roppant jobbójában –, s fordul felénk, hogy beszéljünk. Beszélék is, csak hát ez a főlrémlő emlék valahogy félresiklatja szavaimat, de az egész jelenetet is: mint mikor a golyó gellert kap, s attól fogva másfelé halad tovább, kiszámíthatatlan. Magam se értem, a panaszok elsorolása helyett miért kezdek Marci születéséről mesélni: milyen hatalmas pillanat volt, amikor először megláttam, de még hamarabb meghallottam, valami magas, gyanús, idegen, méltatlankodó hangot a szülőszobából. Aztán ahogy kitolták a folyosóra: ott feküdt Ági mellett, csupa fehérben, valószínűtlenül megnyúlt, lila fejjel, ráncos-öregen, nevetségesen kicsi karja a takarón, csuklóján szalag, felírással: Karinthy Ferenccé. Bolond mesterség az irodalom, mindig figyeljük magunkat, egy kissé kívülről – ott is arra gondoltam: most már ezt is megéltem, most már tudom mi az, apának lenni, megírhatnám; s míg a szívem hullámzott, górcsövön vizsgáltam változásait. – Ugye ez az a perc, amit sose felejt el az ember? – szoltam Ágihoz, sápadt kezét szorongatva. Ági (mint később kitudódott) félreértette szavaimat, azt hitte, a gyerek szépsége rendített meg, s bágyadt mosollyal, büszkén szorította magához a Balzac uzsorásaira emlékeztető töpörödött, céklaszínű kis agastyánt: – Ugye milyen aranyos? – ... Miképpen próbáltuk felnyitni szorosán zárt szemhéját, ijedezve, miért nem sikerül, balga rémülettel, hogy talán nincs is szeme – míg egy arra járó orvos két ujjával ránk nem villantotta azt a sötétbarna, puha ragyogást, amely egyszeriben kikapcsolta irodalmi önellenőrzésemet...

De hogy tartozik mindez ide? Géza bácsi nem kérdi, csak hallgat, figyel – nyilván azt várja, hogy a tárgyra térjünk. Most kéne Marcira ráolvasni bűneit, ám a szavak, vélt jóbarátaim, ezúttal cserben hagynak, hebegek, ide-oda kapok, és hirtelenjében nem is jut eszembe semmi, a megszámlálhatatlan példa közül egy sem akad fenn emlékezetem hálóján. Ehelyett egy apróságot mesélek el, amely inkább mulatságos, mint vádoló: hogy kisfiunk, mióta egyszer Ági elvitte az iskolába, ahol tanárnő, milyen gyakran kérdezi, mikor

íratjuk be már őt is. Örültünk e buzgalomnak, míg egy mellékmondatából ki nem derült: Marcika úgy hiszi, hogy ő az iskolában *tanítani* fog, ül a dobogón, feleltet, a rossz gyerekeknek egyest ír be...

Igen, de ezért hoztuk orvoshoz? Petényi némán figyel: legfőbb ideje végre elmondani jövetelünk célját. Motyogok hát valamit összefüggéstelenül, hogy ez a gyerek milyen hangos, szemtelen, azonkívül önző is, nem hallgat a szóra, örökké izeg-mozog... Marcika közben mintha segíteni akarna, rögtön kiváló illusztrációt ad ehhez az akadozó szöveghez. Páros lábbal a díványra ugrik, mindkét kis talpának nyomát a huzatra rajzolva, leveri a hamutartót. A sztetoszkóppal meg szeretné hallgatni a doktor bácsi szívét, majd a telefont piszkálja oly kitaratóan, hogy a központból fölcsejtenek: mi folyik azzal a készülékkel? Petényi erre halkán és mellékesen rászól: – Ül le oda ksfjú... Marci tesz-vesz még egy darabig, az íróasztal lámpáját kattintgatja, ceruzát hegyez, de érdekes: a professzor tenger-nyugalma lassanként őt is lecsöndesíti, jobban, mint bármilyen cukor vagy fenyegetés, a székre ül, hallgat, figyel.

Föltesszük hát mi is a kérdést, amely ide hozott: nincs-e ennek a gyereknek valami idegbetegsége, terheltsége, egyszóval életképes-e? Petényi, mintha nem is hallotta volna, messziről, szótlánul nézi Marcikát. Csak nézi, elmerült figyelemmel, összehúzott szemmel, hunyorogva, nem felel; nézi egy percig, két percig, s egy ránc nem mozdul homlokán, szinte már kínos a hosszú szünet. Mégse merjük zavarni, várunk pissz nélkül, várjuk az ítéletet, amely kisfiunknak tán egész jövőendő életét dönti el. Nem beszél, kezét se fogja meg, ahogy az orvosok szokták, mikor a pulzust keresik, csak szemléli távolról, mintha egy képrejtvényt nézne, hogy már a torkunk belédagad: micsoda vizsgálat ez, mit nézhet rajta ilyen soká? És akkor megszólal:

– Kivl-blül kómkusn hasnlít a ppájára...

Először meg se értem, a szavakat se, s mikor az elnyelt magánhangzókat kipótolom, akkor meg az értelmüket... Mit jelenthet ez? Hogy megnyugodhatunk, aggodalmunk nem indokolt? Mert ha rám hasonlít kívül-belül: hát én is életképes vagyok, legalábbis úgy érzem, feleségem van, gyerekeim, saját könyveim, lakásom, egészen úgy, mint az igazi felnőtteknek... Így érthette? Géza bácsi azonban, akár a jósdák, nem ismételi és nem magyaráz.

Pedig ezzel, úgy látszik, lényegében el is vagyunk intézve. Rövid vizsgálat következik, amelytől azonban – érezni lehetett – nem vár nagy meglepetést, majd néhány megszívleendő orvosi intelem a gyermekek neveléséről: hogy türelem, nyugalom, következetesség... És vége, a kihallgatás befejeződött.

Míg öltözködünk, fölteszem az obligát kérdést: mivel tartozunk? Géza bácsi csak a fejét rázza. Készültem erre, s odahaza zsebembe csúsztattam